

KRATAK POGLED U MISTERIJ KRISTA I POVIJEST SPASENJA

Dr Bonaventura Duda

„Kod obnove crkvenih studija treba u prvom redu nastojati da se bolje usklade filozofski i teološki predmeti te skladno pridonose da se u dušama pitomaca sve više otkriva otajstvo Krista koje zahvaća svu povijest ljudskoga roda, neprestano utječe na ljudsku povijest, a poglavito djeluje po svećeničkoj službi.“
(*Optatam totius*, br. 14a).

Škola uvijek nastoji pronaći kratke prikaze¹ koji bi u nekoliko poteza saželi pogled u cjelokupnost nekog predmeta. Takvi sažeci bar za neko vrijeme označuju *doseg* dosadašnjih metodičkih i sadržajnih razmišljanja, pa stoga i *odskočnicu* za daljnja usavršavanja. Suvremena teologija, bar ona koja je potaknuta Koncilom, smatra da se sva Biblija i sva teologija nekako dade izraziti kao misterij Krista i povijesti spasenja.² Što znače ti izrazi?

UVODNE NAPOMENE

1. Prije no što pokušamo odrediti značenje samog izričaja „misterij Krista i povijesti spasenja“ želimo istaknuti nekoliko povijesnih značajnosti. Već se u desetljeću prije Koncila povremeno vodi intenzivna diskusija o obnovi teoloških studija. Ona se sa sve većom oštrinom i zahtjevnosću nastavlja u radovima pret-

1 Već nekoliko godina inicijativom Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu održavaju se u uskrsnom tjednu stručni sastanci naših profesora teologije (Zagreb 1976, Dakovo 1977, Sarajevo 1978, Rijeka 1979). Na posljednja se dva sastanka u Sarajevu i Rijeci raspravljalo o obnovi Crkvenih studija po smjernicama II. vatikanskog koncila. Središnja je tema bila: misterij Krista i povijesti spasenja kao okosnica obnove cjelokupne teologije. Toj će temi biti posvećen i slijedeći uskrсни sastanak 1980. Na molbu kolega objelodanjujem neke važnije točke predavanja u Sarajevu.

2 Možemo odmah spomenuti da se taj izraz pojavljuje u koncilskim dokumentima na više mjesta, ali nipošto istoznačno. Izričaj se prvi put pojavljuje u konstituciji *Sacrosanctum Concilium*, osobito u br. 16 i 35. U prvom, br. 16, riječ je o „mysterium Christi et historia salutis“, a u drugom o „historia salutis seu mysterium Christi“. Dakako, ista se zbija izražuje i drugim izričajima, npr. *Dispositio*, *Oeconomia*, *Propositum*, *Praefinitio*... Usp.

koncilskih pripravnih komisija od god. 1960. do 1962. Nazočna je i u interventima koncilskih otaca u samoj saborskoj dvorani. Koncilski su se oči služili velikim doprinosom suvremenih teoloških istraživanja na najrazličitijim područjima, osobito biblijskom, ekleziološkom, antropološkom itd. Ali u isto vrijeme – tražeći putove obnove Crkve – uhodanu školsku teologiju nisu stjednili i od oštih kritika.³ Glavni njihovi prigovori pogadali su: a) neusklađenost filozofije i teologije; b) raskomadanost predmeta koja priječi jedinstven pogled na cjelokupnu teologiju; c) nedostatan odnos teologije i duhovnog života studenata, ukratko – neživotnost teologije; d) pastoralnu nedjelotvornost.⁴ U potrazi za usklađenošću filozofije i teologije, a osobito za jedinstvom teologije pomalja se kao temeljna okosnica misterij Krista i povijesti spasenja.

2. Ta tema o misteriju Krista i povijesti spasenja, kako smo već istakli, nazočna je pomalo u svim koncilskim dokumentima, i to na dva načina: a) općenito posijana; b) formalno izražena i dekretirana, izrijekom i ekvivalentno.⁵

Što je Koncil htio dekretirati? S uvidom u susljedne sheme – od god. 1960. pa do konačnog teksta *Optatam totius*, proglašenog 28. listopada 1965 – izlazi na vidjelo više odrednica.⁶ Uvod u misterij Krista i povijest spasenja zamišlja se kao

OCCHOA X., *Index verborum Concilii Vaticani Secundi*. Roma 1967, uz riječ *Mysterium*, str. 320–321. Temeljno je pitanje da li su „misterij Krista“ i „povijest spasenja“ adekvatne istoznačnice koje se savršeno poklapaju, ili se samo uzajamno osvjetljuju i upotpunjuju. Čini se da je odgovor: misterij Krista djeluje i odvija se u povijesti spasenja. Sam temeljni dokument Koncila *Optatam totius* 14–16, o odgoju i obrazovanju svećenika, ni najmanje ne rješava problem. A tako ni susljedni Crkveni dokumenti, osobito *Normae quaedam* što ih je za obnovu teoloških fakulteta izdala Kongregacija za katolički odgoj i obrazbu 20. V. 1968. U njima je riječ o „*mysterium Christi et historiae salutis*“.

3 Najbolji pregled cjelokupne pretkoncilске i koncilске problematike donosi zbornik *Il decreto sulla formazione sacerdotale* u izdanju *Elle Di Ci*, Torino 1967. Osobito su vrijedni prilozima koncilskog perita, opata Augustina Mayera O.S.B., koji je od početka radio u komisijama za obnovu Crkvenih studija. Ističemo ove priloge: MAYER A. – BALDANZA G., *Genesi storica del decreto „Optatam totius“* str. 13–48; zatim, od istih autora, *Il rinnovamento degli studi ecclesiastici*, str. 414–478 s vrlo iscrpnim analitičko-sintetičkim bibliografskim dodatkom na str. 512–604. Vrlo je informativan i članak tadanjega rektora Gregorijane: DEZZA P., S.I., *L'idea del corso introduttorio alla luce del Vaticano II* u *Seminarium* 25, novi niz 12 (1972) 409–427. Sasvim izuzetno mjesto u tom ima nadbiskup Durbanu u Africi, mons. D.E. Hurley, koji je također od početka član pretkoncilске i koncilске komisije za izradu dekreta o svećeničkoj formaciji. Mnogo puta navodi se njegov inače teško dostupan članak, izdan u dijecezanskoj reviji: HURLEY D.E., *Pastoral Emphasis in Seminary Studies* u *The Furrow* 1 (1962) 16–30.

4 *Normae quaedam*, što ih je za provedbu koncilskog dekreta *Optatam totius* 1968. izdala Kongregacija za katolički odgoj i obrazbu, u biljesci na str. 23 ne sustežu se od ovakva rječnika, koji uostalom odrazuje rječnik nekih koncilskih otaca: „*Quo melius vitetur deplorata disiunctio, quinimo quasi oppositio, quae non semel invenitur inter disciplinas eiusdem Facultatis, urgetur assidua et organica operae consortio inter docentes.*“ U nastavku se govori kako najviše tu stradaju studenti „*ex quasi 'dissociata' scientiae sacrae cognitione*“, pa se poimence navodi primjer: „*scientia biblica aliquando institutionem dogmaticam quasi ignorare videtur, theologia dogmatica autem exegesis biblicam non sufficienter respicit*“ itd.

5 Još jednom upućujemo na djelo OCCHOA X., *Index verborum Concilii Vaticani Secundi*, Roma 1967, uz riječ *Mysterium* na str. 320–321. Talijanski Istituto per le Scienze religiose di Bologna otpočeo je sa vrlo studioznom serijom *Indices verborum et locutionum decretorum Concilii Vaticani II*, od čega je izišao samo I. svezak, *Constitutio de Sacra liturgia*, Bologna 1978; tu je riječ *Mysterium* na str. 97b.

6 Osim djela navedenog u bilj. 3, mnogo sam se koristio s ova dva članka: DEZZA P., S.I., *L'idea del corso introduttorio alla luce del Vaticano II* u *Seminarium* 25, novi niz 17 (1972) 408–427 (uostalom, sva je broj posvećen temi *De cursu Introduttori in Mysteri-*

biblijsko upotpunjenje tečaja filozofije. On bi tekao usporedo s filozofijom a kao priprava za studij teologije. Po drugima, to bi bila biblijska priprava i na filozofiju i na teologiju. Mjesto mu je na početku svega studija, a poglaviti cilj: svestran doktrinarni i pastoralni pregled i pogled koji bi uvjetovao povezanost filozofije i teologije. Kao posebno organiziran uvod u opće razumijevanje Crkvenih studija, taj bi tečaj morao misterij Krista i povijest spasenja predstaviti kao konvergentnu točku svih disciplina. U svijesti profesora i studenata trebalo bi stalno stajati da obrađuju, proučavaju i produbljuju jedinstven i jedincat predmet – misterij Krista i povijest spasenja. Samo tako bi se postigao najpotrebniji cilj cjelokupne obnove Crkvenih studija – objedinjenje sve teologije. Takav uvodni tečaj – ili uopće tako shvaćena, tako predavana i proučavana teologija – imala bi i praktičnu, životnu svrhu: sav bi studij snažno utjecao na vjermički život studenata i pomagao im u sazrijevanju vjere i što zrelijoj odluci za svećeničko zvanje.

Sve su te težnje na određen način dosegle svoj konačni izraz u dekretu *Optatum totius* (ubuduće OT) br. 14–16, tj. u dekretu o obnovi Crkvenih studija (sa službenim podnaslovom *Decretum de institutione sacerdotali*), a taj dekret tumače i provode pokoncilski provedbeni dekreti, naročito *Ratio fundamentalis institutionis fundamentalis* (ubuduće RF), za sjemeništa i bogoslovije i *Normae quaedam* (ubuduće NQ) za fakultete. Oba dokumenta izdala je Kongregacija za katolički odgoj i izobrazbu, prvi god. 1967, a drugi god. 1968.

3. Po samom dekretu *Optatum totius*, br. 14–16, misterij Krista i povijesti spasenja dekretira se: a) kao „uvodni tečaj” da se odgovori potrebi sustavne i cjelovite vizije svega kršćanskog otajstva odmah na početku, prije svakog pojedinačnog izučavanja različitih predmeta filozofije i teologije; b) kao konvergentna točka ili okosnica: aa) koordinacije ili usklađenja filozofije i teologije, te bb) kao točka objedinjenja svih i pojedinih teoloških disciplina.

Sam „uvodni tečaj” fundamentalni je dio institucionalnog ciklusa, a ima trostruki cilj. Prije svega *sistematski*: uvod u misterij Krista i povijest spasenja treba studentima pružiti početnu sintezu kako bi shvatili značenje i cilj svega teološkog studija. Zatim, *egzistencijalni*: ukoliko taj „tečaj” treba izaći u susret duhovnoj situaciji današnjih studenata i pomoći im u produbljivanju njihove vjere na kojoj će se temeljiti sva njihova specifična egzistencija, u konačnici svećenička. Stoga im napose treba pomoći da što jasnijim i osobnijim opredjeljenjem vrednuju i prihvate svoje svećeničko zvanje. I napokon, *pastoralni* ukoliko studenti budu jasno spoznali da misterij Krista djeluje u povijesti „poglavito po svećeničkoj službi.”

No, iz samog koncilskog teksta – a osobito iz provedbenih dokumenata RF i NQ – nije riječ samo o tom „uvodnom tečaju”, nego se misterij Krista i povijest spasenja predstavljaju kao *okosnica cjelokupne obnove sve teologije*. Pod tim vidom valja ponovno vrednovati sva ta tri spomenuta dokumenta, odakle možemo izažeti ove odrednice. *Prvo*, misterij Krista stoji u tijesnu suodnosu sa svom ljudskom poviješću („*totam historiam generis humani afficit*”, OT 14a). *Drugo*, trajno djeluje („*influxit*”, OT 14a) u Crkvi. *Treće*, osobito po svećeničkoj službi

um Christi et historiam salutis); BENTIVEGNA G., *Il mistero di Cristo all'inizio degli studi ecclesiastici* u *Rassegna di teologia* 14 (1973) 13–31.

(OT 14a). *Četvrto*, taj misterij Krista i povijesti spasenja treba služiti kao konvergentna točka usklađenja filozofije i teologije (OT 14c i 15c). *Peto*, to je ujedno ključ objedinjenja svih kao i pojedinih teoloških disciplina ali, *šesto*, tako da svoju usmjerenost i ukorijenjenost u misteriju Krista i povijesti spasenja svaka disciplina treba otkriti sebi svojstvenom metodom (NQ 30).⁷

O ODREĐENJU POJMA „OTAJSTVO KRISTA”

U izričaju „misterij Krista i povijesti spasenja” svakoj riječi treba odrediti smisao.

4. Što je misterij? Ponajprije, sadržajno, pita se da li je riječ *misterij* prvotno u odnosu s glagolom *znati* ili u odnosu s glagolom *biti*. Po dojakošnjoj teologiji, bar posljednjeg stoljeća, riječ *misterij* povezivala se pretežnije s glagolom *znati* i označavala je ljudskom razumu nedostupnu *tajnu*.⁸ Novije studije ponovno vrednuju značenje riječi *mysterion* u smislu glagola *biti*: njome se prvenstveno označuje *božanska zbilja koja i nas zahvaća i teži da se u nama i po nama dogodi i zbude*. Tako zbiljnost i događajnost ulaze u bit misterija.

Tu u hrvatskom jeziku nastaje prevodilački problem: hoćemo li riječ *mysterion* prevesti sa *tajna* ili sa *otajstvo*. Po nekima, te su dvije riječi istoznačne, a odnose se donekle kao starija i rjeđa (*otajstvo*) i mlada i češća (*tajna*), pa čak i kao nepravilna (kajkavska: *otajstvo*) i pravilna (štokavska: *tajna*). Budući da je riječ *tajna* bar u nedavnoj teologiji označavala poglavito misterij ukoliko označuje razumu nedostupnu istinu, mi danas – u našem kontekstu – radije upotrebljavamo *otajstvo* kao riječ, upotrebom manje definiranu, koja stoga može poprimiti nova obremenjenja u smislu zbilje i događajnosti. Jer, *tajna* – zbog svoje redovitije upotrebe u tom smislu – odvodi shvaćanje misterija na razinu umštenosti i spoznajnosti, a to jest na to da li se božanska zbilja može razumom spoznati ili ne, a *otajstvo* više izriče to da se božanska zbilja u nama događa.

Sadržajno, izraz *mysterium* (po grčkom *mysterion*) ušao je u koncilske dokumente „in pacifica possessione”, a preuzet je iz novijih teoloških – poglavito biblijskih i liturgijskih – istraživanja. Stoga, značenje izraza *mysterium Christi* – *otajstvo Kristovo* treba potražiti osobito u biblijskim i liturgijskim studijama (npr. O. Casel), a onda, dakako, u novijim teološkim sintezama (npr. K. Rahner).⁹

⁷ U *Normae quaedam* br. 30 čitamo: „Curent ... docentes, ex intrinsecis exigentiis proprii uniuscuiusque disciplinae obiecti, mysterium Christi et historiam salutis ita excolere, ut exinde, omni disciplinarum vel methodorum confusione seclusa, unitas totius institutionis theologicae clarescat.” U bilješki br. 12 na istoj 21. stranici navodi se primjer kako treba ostvariti usklađenost pojedinih teoloških disciplina. Ujedno se ističe da u svemu ipak treba sačuvati pravednu samostalnost svake discipline, kako bi student teologije osjetio da ga sve one vode „de fide in fidem” ...

⁸ Usp. BAKŠIĆ S., *Presveto Trojstvo*, Zagreb 1941, 432–437.

⁹ Na ovom potonjem, na teološkim sintezama nećemo se zasada zadržavati. Valja svakako spomenuti da je ta misao prisutna i nekako temeljna u poznatom i voluminoznom teološkom priručniku *Mysterium salutis* s velikim ekspozeom A. Darlappa o povijesti spasenja u I. svesku. *Gledom na sam teološki „predmet” o misteriju Krista i povijesti spasenja, tek se javljaju opsežnija djela*. Među prvima se pojavio: MIANO V., *Corso introduttivo al Mistero della salvezza*, Zürich, 1971. Veliku važnost za sada ima jedino fundamentalno

5. Gledano na biblijske poruke zaustavimo se samo na tri grupe tekstova. U 1 Kor 2,7–12 spajaju se u jedno izrazi: sofia – apokalupsis – misterion. Mudrost Božja, uosobljena, otkrita nam je konačno u Kristu, osobito u Kristovu uskrsnuću koje suoznačuje i naše suživotno učešće u njegovoj proslavi, u njegovoj novoj i slavnoj egzistenciji.

Nekako najgušće, kao u komadu, u shvaćanje misterija uvodi nas uvodni himan Poslanice Efežanima (1,3–14).¹⁰ U sklopu toga himna već sama obznana misterija jest „blagoslovna” (1,9 i 1,3), znak naročite prisnosti s Bogom i učešća u njegovu životu. U toj obznani na djelu je naše predodređenje od vječnosti, naš izbor, naše zamilovanje u Ljubljenome ... Zbog čega nam se obznanjuje i misterij (ili Misterij). Taj misterij pretpostavlja „ekonomiju punine vremena” (1,10), a to znači da se odvija u povijesti dok ne dosegne Puninu koja se izriče u tako bremenitom glagolu „anakefalaiosasthai”: dok sve – rekli bismo „sve na nebu i na zemlji” – ne bude privedeno i podvedeno pod jednu Glavu – Krista Isusa. I opet, i tu je misterij ne samo „mislen” nego baš operativan – djelatan i događajan.¹⁰

Po Ef 3,9–12 (ili šire po Ef 3,2–19) Pavao je „za nas”, to jest u korist vjernika primio dar da sudjeluje u provedbi ekonomije Božje milosti. Obznanjeno mu je otajstvo Kristovo (to misterion tou Hristou): da su pogani i Židovi „sutijelo”, to jest nova cjelina u Kristu i s Kristom. Po njemu – u Crkvi – „imamo slobodan pristup k Ocu”, to jest da živimo s njime u neslućenoj familijarnosti – kao njegovi sinovi i djeca, kao braća među sobom. Tu se misterij–otajstvo očito ne odnosi samo na umstvenu spoznaju, nego duboko zasijeca u egzistenciju svakoga vjernika, svega čovječanstva. I taj je misterij operativan, uključuje proces rasta, mora se još dogoditi – „do sve Punine Božje”.

Možda se najsazetije određuje što je misterij u Kol 1,27 i 2,2–3 (iako se mora uzeti u obzir cijeli prvi dio te poslanice). Sam Krist jest misterij Boga jer se u njemu, Kristu, razotkriva Bog, tko je i kakav je; u njemu, Kristu, pozvani smo na zajedništvo s Bogom. Ali to nije Krist naprosto, nego – Krist u nama, i to „Krist u nama (kao) nada slave”. Ta nada nije neki pusti osjećaj nego, prema Novom zavjetu, dinamična, operativna snaga u nama kršćanima. Ona opredjeljuje i djelotvoriše sav naš život da se založimo te se ostvari – Krist.

Dakako, tu ne bismo smjeli stati. Trebalo bi proučiti sazvučja riječi misterij u spisima otaca, u proživljavanju Crkve, naročito u liturgiji. Zna se da je poznati misterilog Odo Casel, polazeći odatle, izveo pravu revoluciju u vrednovanju te riječi. No, iako su njegove teze doživjele i znatnije korekture, možemo usvojiti zaključak što ga o tom donosi A.G. Martimort: „Božanski misterij je ponajprije Bog sam u sebi ... ukoliko razotkriva sebe i silazi čovjeku, svome stvoru te mu se otkriva” i – možemo dodati – samim ga sobom dariva. „Otkad Krist nije više vidljivo među nama, njegove pojavnosti prijedose u sakramente–misterije, kako veli Leon Veliki (Sermo 74,2: „in sacramenta transivit”)...” Otada i izraz „misterij Krista obuhvaća u isto vrijeme samu osobu Bogočovjeka i njegovo djelo za

djelo: RAHNER K., *Grundkurs des Glaubens – Einführung in den Begriff des Christentums*, Herder, Freiburg – München – Wien 1977.

¹⁰ Upućujemo na mali komentar Ef 1,3–14 što ga je u *Svescima* br. 6, 1970. objavio dr J. Fućak.

spas Crkve, pa je tako i sama Crkva uvučena u misterij Krista kojemu je sastavni dio".¹¹

6. Odvagnemo li sada sve što smo rekli, otajstvo očito nije prvenstveno neka „tajna“ nedostupna razumu, iako to može biti a i jest (samo ne „tajna“ pred kojom se razum povlači u bespomoćnost). Naprotiv, otajstvo je zbilja – istina, nadnaravna i neshvatljiva – ali *nama* ponuđena da u njoj zaživimo, da se i u nama zbude. Mogli bismo i ovako reći: otajstvo može biti *mjerljivo* u svojoj pojavnosti – dosta je imati pred očima samog Isusa Krista – a *vjerljivo* u svojoj natpojavnosti. Dijelom je vidljivo očima i shvatljivo razumu, ali u svojoj punini „vidljivo“ je samo vjeri. Svakako, otajstvo *nije samo božanska zbilja* nego ujedno i *naša zbilja* u koju smo uključeni i uvučeni. Ona je božanski događaj koji se hoće dogoditi i u nama. To je, mogli bismo reći, stalni refren klasičnog misterijologa sv. Leona Velikog u svim njegovim misterijskim govorima o Božiću, Uskrsu, Uzašašću...¹² Misterij je, dakle, božanski događaj koji se hoće dogoditi i u nama.

7. U koncilskoj i suvremenoj teološkoj sintagmi „misterij Krista“ treba bar zamalo zastati i u ovoj drugoj riječi, to jest u kojem smislu se kaže baš „misterij Krista“. Tu imamo posla s tzv. subjektivnim ili objektivnim genitivom. Pita se da li je riječ o misteriju što ga je *donio Krist* (tada se genitiv razrešuje kao subjekt) ili o misteriju koji jest *Krist* (tada se genitiv razrešuje kao objekt). U prvom, Krist je subjekt toga izričaja – on je donosilac misterija, a u drugom Krist je objekt i sadržaj misterija – sam on jest misterij. Oba su tumačenja umjesna, ali ovdje se ne isključuju nego baš dozivlju. U tom smislu čitamo u koncilskoj konstituciji *Dei Verbum* br. 3 da je Krist „ujedno i posrednik i punina objave“, rekli bismo i objavitelj i – ono objavljeno. Ali, to nije sve. Naime, iz svega dosadašnjeg, slijedi da se misterij Krista ima dogoditi. A Krist, nije li on već dogoden?

To nas pitanje vodi k razmišljanju o temeljnoj Pavlovoj teologiji Tijela Kristova – Crkve – sa svime što je s tim u vezi. A možemo odmah poći na najzbitiji otački izraz – Augustinov! – o „Christus totus“ ili – sav Krist, cijeli Krist. Tema je tipično augustinovska, utemeljena na Pavlu, i možemo odmah navesti jedan od najsavršenijih tekstova: „Nije Krist samo u Glavi, a ne u Tijelu. Čitav je Krist i u Glavi i u Tijelu. Njegovi, dakle, udovi jesu – On. A On nije odmah i njegovi udovi. Kad oni ne bi bili njegovi udovi, ne bi ono bio rekao Pavlu: Zašto me progoniš? Nije Pavao progonio njega, nego njegove udove, to jest njegove vjernike na zemlji. A ipak, ne htjede reći: svete moje, sluge moje, ili još časnije – braću moju, nego – mene, to jest moje udove kojima sam ja glava.“¹³ Svakako, Augustin je snažno uvjetovan Pavlom, a po Pavlu „Christus totus – sav Krist“ znači: Krist i ja, Krist i svaki njegov vjernik, Krist i sva zajednica njegovih vjernika.¹⁴

11 MARTIMORT A.G., *Introduction à la liturgie*, 1965³, 216–220.

12 Tako npr. u spasovskim govorima Krist je i kao čovjek uzvišen nad sva nebesa te zasjede zdesna Ocu da i mi jednom – a sada već otajstveno – budemo suposjednuti s njime, sukraljevi s njime. Temelj takva misterijskog uzdignuća jesu npr. glasovite Pavlove složenice sa *sun-sa*. U Pavla stalno susrećemo glagolske izraze – biti s Kristom suraspet, suukopan, suuskrišen ... – koji uvode u poimanje naših ontoloških veza s Kristom.

13 *Tractatus in Joannem* 28, nekoć u utorak Gluhe nedjelje u Časoslovu.

14 Dosta je ovdje upozoriti na encikliku PIJO XII., *O Kristovu mističnom Tijelu*, Zagreb 1944. Pojava te enciklike vrlo je važna i ulazi u pretpovijest II. vatikanskog koncila.

Naširoko će on to razviti u 1 Kor 12,12–27. Taj odlomak svršava riječima: „A vi ste tijelo Kristovo i, pojedinačno, udovi.” Znamo i za paralelna mjesta u Rim 12,3–8 i Ef 4,1–16. A postoje i sažeti izričaji koji se, istina, mogu shvaćati i minimalno i maksimalno, ali ih se nikada ne može zaobići. Spominjem samo Gal 3,28: „Svi ste vi Jedan u Kristu” kao i već spomenuto mjesto u Kol 1,27: „Krist u nama – nada slave.” Do koje pak se mjere Krist poistovjećuje sa svakim svojim vjernikom, ako ne i sa svakim čovjekom, najjednostavnije pokazuje Krist sam u velikoj besjedi o posljednjem sudu: „Što god ste učinili jednome od najmanje Ivanove zapise iz razgovora poslije večere... A taj misterij – misterij Krista – svakako se još nije dogodio, nego se događa dok ne dosegne puninu.

8. Mislim da nije dosta istaknuta snaga izričaja „misterij Krista” i da je u isto vrijeme dosta naglašena i njegova tajnovitost, ali još više i njegova zbiljnost (ne samo umstvenost), a s time i događajnost. Sada treba odrediti u kakvu je odnosu izričaj „misterij Krista” s izričajem s kojim često dolazi sparen, a to je „povijest spasenja”.

O ODREĐENJU POJMA „POVIJEST SPASENJA”

9. Izraz „povijest spasenja” ima svoju – povijest.¹⁵ Izvio se najprije – kao „Heilsgeschichte” – u protestantskoj teologiji XIX. stoljeća. Isprva je ocijenjen kao krilatica kojom su ironizirali teološku školu u Erlangenu, gdje je bio najutjecajni J. Chr. von Hoffman (+1877). Kao reakcija na pustu umstvenost I. Kanta, a pod utjecajem Hegela i Schellinga koji su istakli čovjekovu „povijest” (hrvatski izraz nije sretan!) kao jednu od temeljnih čovjekovih kategorija, tražilo se novo tumačenje bogoduhosti Biblije i suodnosa obaju Zavjeta. Tu se uvelike pokazala plodnom misao o „povijesti spasenja”. Izraz, dakle, u prvo vrijeme sporan, polako se udomaćio u protestantskoj (zahvaljujući osobito K. Barthu i O. Cullmannu), a onda i u katoličkoj teologiji (preko J. Daniéloua, K. Rahnera i dr.). Sam izraz želio je istaći neke teologiji subitne vrednote, odsutne u dojakošnjoj teologiji: teologija nije pusta apstrakcija, neki iscjedak moždine; objava se dogodila, vjera se događa, hoće da se dogodi. I tu možemo odmah ustanoviti kako se baš pod vidom događajnosti sureću oba izraza: i misterij (Krista) i povijest spasenja.

Same sastavine sintagme „povijest spasenja” nisu bez daljnega jasne. Ponajprije, u ovom izričaju riječ „povijest” ima specifično, rekao bih jako značenje.

15 I ova je sintagma ušla mirno u koncilске dokumente kako je očito iz već navedenog koncilskog rječnika (bilj. 2 i 5). DEZZA P., *n. cl.*, 423 daje znati da se u početku mislilo u sam koncilski tekst unijeti neke vrsti definiciju povijesti spasenja, ali je to u kasnijim skraćivanjima otpalo. U prvim tekstovima je stajalo: „Sub nomine historiae salutis hic intelligitur tota Revelatio ... praeprimis sub aspectu interventuum Dei in mundo ad salvandos homines in Christo et in Ecclesia ... Quatenus autem obiectum omnium disciplinarum theologiae est explicatio Revelationis, eo ipso hanc historiam sacram vel 'dispensationem' quae in vita Ecclesiae semper est in actu explicare debent.” Od djela koji se bave poviješću spasenja svakako je jedno od temeljnih CULLMANN O., *Heil als Geschichte. Heilsgeschichtliche Existenz im Neuen Testament*, Tübingen 1965. u kojemu se sam autor stalno nadovezuje na ranije djelo *Christus und die Zeit*, Zürich 1962³.

Dosta budi upozoriti da Nijemci razlikuju između „die Historie” i „die Geschichte”. Slovenci ovdje imaju sretniju riječ od nas – „zgodovina”. U nas je, ipak, riječ „povijest” ponajpače u vezi s korijenom (*pri*)-*povijedati*, prema tome više spada pod glagol *reći* nego *dogoditi se* (baš kao i riječ „tajna/otajstvo”). U njemačkom „die Historie” istražuje „die Geschichte”. Svakako, u izrazu „povijest spasenja” pod poviješću razumijevamo poglavito cjelokupnu ljudsku događajnost, prošlu, sadašnju i buduću. To je, uostalom, snaga izraza „povijest će nas suditi”.

A i o riječi „spasenje” valja nešto napomenuti. I opet, hrvatska riječ *spasenje* niipošto ne prevodi u svoj punini temeljnu novozavjetnu grčku riječ *soteria*, latinski *salus* (njemački *Heil*). Naime, naša riječ *spasenje* nema prizvuka riječi *zdravlje*, a taj nije samo popratan, nego možda i prvotan u riječi *soteria* i *salus*. Stoga i riječ *Spasitelj* u izvornom jeziku Novog zavjeta znači i *Ozdravitelj* ili čak samo *Zdravitelj*, jer riječ sama po sebi ne pretpostavlja najprije oboljenje. *Zdravitelj* bi bio darivatelj *zdravlja*, stalno krepkog i sve krepčeg... Ako pogledamo ma i manje biblijske rječnike, npr. Haagov, naći ćemo da *spasenje* označuje novo stanje čovjeka i čovječanstva nakon Kristova otkupiteljskog zahvata. Ono označuje sve bogatstvo i sve mogućnosti koje nam dariva Krist Otkupitelj *da u punini ostvarimo svoje čovještvo* i da se – i kao pojedinci i kao zajednica – u skladu sa Božjom zamisli i po Bogu očovječimo. U redu palog čovjeka, *soteria* je ozdravljenje, a u redu „spasena čovjeka” *soteria* je punina zdravlja, puno *očovječenje* ili punina opstojnosti.

Kada, dakle, velimo „povijest *spasenja*”, pod *spasenjem* mislimo na zahvat Božji u Isusu Kristu i po Isusu Kristu – zahvat koji se nastavlja u Crkvi i zahvaća svakoga Kristova vjernika do kraja vijeka – za boljitak, vremeniti i vječni, cijeloga čovjeka i svakoga čovjeka i svega čovječanstva. Kristovo *spasenje* je osobito oslobođenje od zakona grijeha, zakona smrti te život u slobodi djece Božje. Jedino Krist ima naslov *Soter*, *Spasitelj* svijeta i u tom smislu *Ozdravitelj* i *Osloboditelj* (usp. Iv 4,42). Jedino je u njemu *spasenje*: „Nema uistinu pod nebom drugog imena dana ljudima po kojemu bismo se mogli spasiti.” (Dj 4,12)

Tako izraz „povijest *spasenja*” znači mnogo više no što to otrprve kažu same riječi. I kada se odvagne što o tom pišu upućenici, možemo reći da se tim izrazom želi istaći ovo dvoje: *prvo*, *spasenje* ima povijest (ili: *spasenje* se odvija u povijesti) i *drugo*, povijest (u smislu cjelokupne događajnosti) jest *spasovna*. No, protumačimo to dio po dio.

„SPASENJE IMA POVIJEST”

10. *Spasenje* se svakako ne događa odjednom, ono je proces. Napreduje, a može i nazadovati. može zastati i opet živnuti... Ta je spoznaja duboko nazočna u koncilskom učenju. Spominjem temeljni tekst u *Dei Verbum* br. 3: „Bog ... pruža ljudima trajno svjedočanstvo o sebi (usp. Tim 1,19–20). Hoteći pak da otvori *put* višnjega *spasenja*, on je povrh toga *već od početka* praroditeljima otkrio samoga sebe. *A nakon njihova pada* on ih je – obećavši im otkupljenje – podigao, dajući im nadu u *spasenje* (Post 3,15). *I dalje, ne sustajući, vodio je brigu za ljud-*

ski rod da svima koji – ustrajni u dobrim djelima – traže spasenje dade život vječni (usp. Rim 2,6–7). A u svoje vrijeme pozva Abrahama... I tako je kroz vjekove pripravlja put Evanđelju...” (Usp. još LG 16–17)

Takva je misao duboko nazočna u otačkoj nauci o tzv. „aetates mundi” ili „razdobljima svijeta”.¹⁶ Po *Dei Verbum* br. 3 možemo ustanoviti tri poglavita takva razdoblja: predabrahamsko – abrahamsko – Kristovo vrijeme. No, već je i samo stvaranje svijeta prvi čin Božji, prvi zahvat u povijest-događajnost; ono, uostalom, nipošto još nije gotovo pa je možda ispravnije reći: „Vjerujem u Boga Stvaratelja” nego samo „u Boga Stvoritelja”. A gledom na „vrijeme Kristovo”, po mnogim suvremenim teolozima valja u Kristovu vremenu razlikovati tri razdoblja: doba „zemaljskog Krista” i prve kršćanske generacije – „međuvrijeme Crkve” (po nekima: doba Duha Svetoga) – završno vrijeme, vrijeme Parusije sa „životom budućega vijeka” Tako bismo mogli uspostaviti etape ili razdoblja susljednih Božjih zahvata u povijesti spasenja: stvaranje svijeta i čovjeka – predabrahamsko doba – abrahamsko doba, doba Izraela – vrhunski događaj u povijesti spasenja: Isus Krist – međuvrijeme Crkve – Parusija – novo nebo i nova zemlja.

Doista, ako pomno čitamo Bibliju, sve djelo Božje, sav njegov spasiteljski zahvat – ukratko: sva povijest spasenja – teče od prvog neba i zemlje do novih nebesa i nove zemlje u kojima obitava pravednost (usp. Post 1,1; Otk 21,1 i 2 Pt 3,10–13; a gledom na Koncil dosta budi navesti LG 48). Prijelomni događaj, najodlučnija etapa Božjeg djela jest dolazak Isusa Krista. On se ucijepio u samu ljudsku povijest kao božanski cijep da do korijena pobožanstveni cijelo stablo, divljaku (usp. Rim 11,16sl i Iv 15,1sl): svakoga čovjeka, svu zajednicu vjernika; a u konačnici sve čovječanstvo, pa po čovjeku i sav kozmos (usp. Rim 8,19sl). To je značenje Isusa Krista u povijesti Božjega nauma i Božjega djela kako ga opijevaju najtipičniji himni Novoga zavjeta (Iv 1,1–8; Ef 1,3–14; Kol 1,15–20; za Koncil navodimo samo GS 22 i 45). U stvari, sva povijest od početka ide u pravcu Krista (eis auton, reći će Kol 1,16). Ali Bog susljednim zahvatima sve više pripravlja „Dan Kristov” (usp. Iv 8,56). Sama činjenica, iako nekad samo izvanjska, da se od Krista broje godine ljudske povijesti-događajnosti, i unatrag i unaprijed, ima duboko teološko značenje. Obred utiskivanja Alfa i Omega te urezivanja svake nove godine u uskrсну svijeću želi također posvijestiti kršćanima tu veliku i velebnu činjenicu.

11. Ova razmišljanja imaju mnoge teološke implikacije; spomenimo samo neke. Prije svega, u sklopu povijesti spasenja, sama Božja objava nije dana odjednom, ona je progresivna.¹⁷ Bog se nije objavio odjednom, nego postepeno, a u punini istom u Kristu. No, ipak, s time da se smije govoriti o završnici objave (i objektivne) u Parusiji (usp. DV 4).

Na „razdoblja spasenja” naslanja se novo vrednovanje religijâ u svijetu, što je na Koncilu tako snažno utemeljilo dijalog sa svim religijama. Koncilsko učenje o tom predstavlja stvaran pomak u spoznaji Božje objave, u smislu Isusova obećanja

¹⁶ LUNEAU A., *L'histoire du Salut*, Paris 1964.

¹⁷ Najkraće o tom u *Zagrebačkoj Bibliji 1968* u dodatnim tekstovima *Opći uvod u Bibliju* (1. izdanje: str. 233sl, daljnja izdanja: str. 1169sl) i *Postupnost religiozne misli u Bibliji* (str. 238 ili 1174).

o Duhu koji će Crkvu „upućivati” u svu istinu (usp. Iv 16,13). To razvijenije učenje i vrednovanje religijā nazočno je osobito u dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium* br. 16 i 17, te u dekretu o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad Gentes* kao i u dekretu *Nostra aetate* o dijalogu s nekršćanskim religijama. Po *Lumen gentium* br. 16: „Oni koji još nisu primili Evanđelje na različite se načine svrstavaju (latinski: *ordinantur*) u Božji narod.”

Ovamo spada nauk najčasnijih otaca kršćanske starine, npr. već sv. Justina, o tzv. „praeparatio evangelica” te o „božanskoj pedagogiji” (Klement Aleksandrijski), a napose o „semina veritatis – o sjemenju istine (ili Istine)”. Koncil se, vrlo značajno, u tome više puta pozivlje na Iv 1,9 po kojemu je Logos „svjetlo što prosvjetljuje svakoga čovjeka, svakoga koji dolazi na ovaj svijet”.¹⁸

Usput se treba upitati da li s dolaskom Kristovim prestaju prijašnja razdoblja? I da, i ne. U stvari, sva su prijašnja razdoblja u pravcu Krista, pripravljaју Krista. No, za one koji Krista još ne upознаše, njihova razdoblja za njih traju kao poseban put Božje providnosti, jer „Bog hoće da se svi ljudi spase i dođu do spoznanja istine” (1 Tim 2,4). To nam otvara, rekosmo već, sasvim novi pogled i stav prema svim nekršćanskim religijama, prema svemu pluralizmu religioznosti u čovječanstvu, pa čak i prema različitim duhovnim strujanjima u povijesti svijeta. Gdje nije posrijedi osobni grijeh, tu svako prijanjanje uz neki relativno dobar sustav može biti put spasenja, može biti ne samo spasovan nego baš – spasonosan put. Za iskrenog Izraelca i danas je spasotvorno vrijeme abrahamske ekonomije spasenja. A mnoge nekršćanske religije spadaju, još dublje, u predabrahamsko vrijeme ekonomije Božje, iako su povijesno nastale možda i kasnije, te nose tragove abrahamskog i kristovskog sinkretizma. No, na to samo usput – i više pitajući – napominjemo da potaknemo na daljnja razmišljanja. Svakako, sve su te misli na svoj način odavna nazočne i u ekleziologiji i u haritologiji.

Dakako, gajeći poštovanje i dijalog sa svima, mi treba da se osjećamo odgovorni svemu svijetu dok zahvaljujemo Ocu za sasvim izrazitu kršćansku milost „što nas je izbavio iz vlasti tame i prenio u kraljevstvo Sina, ljubavi svoje” (Kol 1,13). Ako židovstvo nije bilo razlogom uznošenja, bar ne pred Bogom (Rim, 2,7sl), nije to ni kršćanstvo. Ono naš obvezuje Bogu i svijetu da „hodimo kao sinovi svjetlosti” te „tako svijetli naše svjetlo pred ljudima da ljudi, gledajući naša dobra djela, proslavljaju Oca našega koji je na nebesima”, pa da i po nama nađu put k punini Božje objave i suživota s Bogom.

POVIJEST JE SPASOVNA

12. Drugi vid izričaja „povijest spasenja” želi istaći da je povijest spasovna. Što se time hoće reći? Ponajprije upozorujemo da smo naumice rekli *spasovna*, a ne *spasonosna* ili *spasotvorna* ili kako se obično, možda manje sretno, veli *spasenjska*. Ukratko hoćemo reći ovo: sve što se događa – sva povijest kao događajnost – odrazuje se na spasenje čovjeka i kao pojedinca i kao društvenog bića,

18 FEUILLET A., *Le prologue du quatrième Evangile*, Paris 1968, 62–76.

odrazuje se na spasenje svega čovječanstva. Povijest, ukoliko znači cjelokupno ljudsko događanje u kojem se odvija povijest pojedinca, povijest grupâ, povijest Crkve kao zajednice vjernika, povijest čovječanstva, odlučna je za spasenje: može pružiti i uditi spasenju, može postati prilikom ostvarenja i neostvarenja spasenja. To je na jedincat način izrekao Šimun Bogonosac o Kristu: „Evo, ovaj je postavljen na propast i uzdignuće mnogima u Izraelu i za znak osporavan.” (Lk 2,34) To je poziv i upozorenje svakom pojedincu i svakoj vjerničkoj zajednici, svemu čovječanstvu i svakoj epohi: da svoj povijesni trenutak, svoje povijesno događanje pretvorimo u spasenje.

13. Tu se u razgovor, i opet, uklapa nekoliko važnih teoloških implikacija: o međuovisnosti spasenja – o bremenitosti vremena – o umijeću očitavanja znakova vremena – o aktualizaciji Svetog pisma itd. Dodirimo bar malo ove vrlo važne teme.

Prije svega, *Bog je spasenje učinio međuovisnim*. Ta je misao daleko, daleko nazočnija u Bibliji no u suvremenom, bar donedavnom teološkom mišljenju. Istina se uvijek skrivala u dogmi o istočnom grijehu, ali – i samo razmišljanje o istočnom grijehu nalazilo se nekako u slijepoj ulici, jer je odveć bila naglašena individualna teologija spasenja pa je dogma o istočnom grijehu bila nekako izvan svoga izvornog biblijskog konteksta. Stoga se u novijoj teologiji bolje proučila jedna od temeljnih biblijskih kategorija o čovjeku kao čovječanstvu, ili o čovjeku kao „corporative personality”.¹⁹ Istom u punom kontekstu te biblijske kategorije možemo pravilno govoriti i o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti, a isto tako i o spasenju. U taj sklop smješta se i tema o dva Adama i sva „solidarietas” kao i „zamjeničnost” („satisfactio vicaria”) Kristova djela. No, ovdje o tom samo usput.

Nadalje, istom u svjetlu takve povijesti spasenja – ili, budimo sada cjelovitiji, u svjetlu misterija Kristova koji se događa i sazrijeva u povijesti spasenja – silno se izdiže *bremenitost vremena*. Tu bi valjalo raspraviti o vremenu ukoliko je *hronos* (vrijeme kao vrijeme i – kao „zub vremena”) i vremenu ukoliko je *kairos* (vrijeme kao sretna prilika, kao – zgoda, spasovni trenutak). Možda nigdje to nije tako jasno kao u 1 Kor 7,29sl.²⁰ Presudan trenutak u povijesti spasenja – za svakoga od nas i za sve nas u ovo vrijeme – jest baš ovo naše vrijeme, ovaj naš dan, ovaj naš čas. To je Božji *kairos*, sretna prilika, pogodni trenutak – zgoda.

Na to se nadovezuje razgovor o umijeću *čitati znakove vremena*. Izraz se naslanja na Isusovu riječ u Mt 16,2–3 i Lk 12,54–56. Kršćanin treba da razvija umijeće – molitvom, razmišljanjem o Svetom pismu i o povijesti – te razabere i pročita svoje vrijeme, svoj poziv za se i za druge u danom času. I to zato da se onda sav založi za spasenje svoje i spasenje ljudi s kojima ga je Providnost prostorno i vremenski povezala. Značajan je u tom divan koncilski tekst u *Gaudium et spes* br. 4a: „Da bi Crkva mogla izvršivati svoju zadaću – koja je, po GS 3, da pod vodstvom Duha Svetoga nastavlja djelo samoga Krista – *dužnost joj je da u svako vrijeme ispituje znakove vremena* i tumači ih u svjetlu Evanđelja.” Toj učiteljskoj

19 Usp. DE FRAINE J., *Adam et son lignage. Études sur la notion de „personalité corporative” dans la Bible*, 1959.

20 Usp. DUDA B., *Ženidba i djevičanstvo u 1 Kor 7 u: Bogoslovska smotra 69 (1979) 19–40, članak Kratkotrajnost sadašnjice*, str. 33–37.

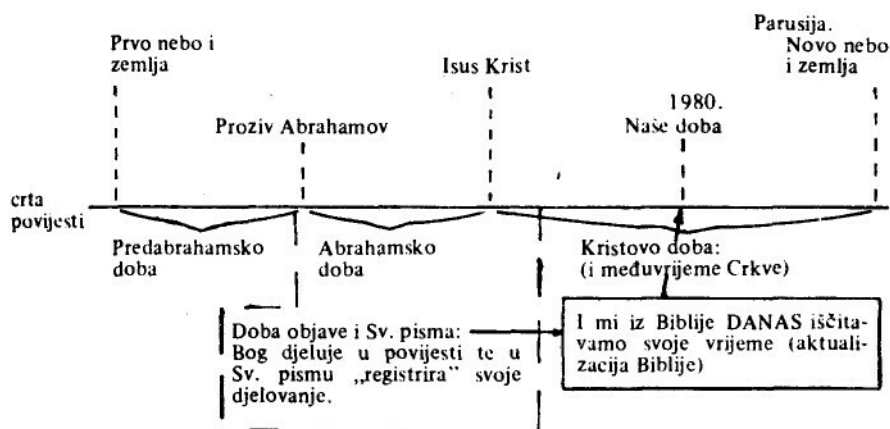
izreci srodna je ona u *Lumen gentium* 17: „A Spiritu Sancto compellimur ut propositum Dei, qui Christum principium salutis pro universo mundo constituit, effectu compleatur.”

A odakle naučiti mudrost čitanja znakova vremena? Poglavitito iz Svetog pisma. Sva nam Biblija svjedoči da Bog djeluje tijekom povijesti spasenja. Bog je stalno na djelu. Stoga je sigurno na djelu i danas. A kako ćemo ga prepoznati? Postoji *privilegirano, povlašteno vrijeme Božjega djelovanja*. To je vrijeme kada je Bog i djelovao i „registrirao” svoje djelovanje. To je vrijeme objave, vrijeme Biblije. Sva Biblija s kraja na kraj pokazuje Boga zaposlena u povijesti svijeta, u povijesti spasenja. Pomni čitatelj Biblije, prema tome, zapaža ne samo Božje riječi, nego nadasve Božje geste, Božje čine (usp. Dei Verbum br. 2 b). Već je sv. Grgur rekao: „Božanska nas Mudrost – Isus Krist – opominje sad riječima sad djelima. Jer, dok nešto šutke čini, poučava nas što je i nama činiti.”

I sada, iz Biblije treba iščitati ovo naše vrijeme. Iz Biblije znamo da je Bog stalno djelatan u povijesti našega života, u povijesti Crkve i svijeta. Iz Biblije znamo i to kako Bog djeluje. Djeluje npr. *po ljudima za ljude*; zatim, *počinjući s malim i neznatnim* itd. Treba, dakle, da dobro uočimo i naučimo ta pravila Božjega djelovanja. Tako će nam npr. vrlo mnogo reći *povijest Božjih poziva*, jer o odazivu i zalaganju pojedinaca ovisi sudbina cijeloga naroda...

Ta mudrost iščitavanja Biblije za naše vrijeme – da onda u svjetlu Biblije vrednujemo svoju situaciju i svoje zadaće – zove se *aktualizacija ili podanašnj enje Biblije*. Prekrasan nam primjer za to daje sam Isus u prvoj propovijedi u Nazaretskoj zbornici: „Danas se ispunilo ovo Pismo što vam još odzvanja u ušima.” (Lk 4.21) Značenje toga sudbonosnoga *danas* u povijesti spasenja svakoga čovjeka, svega čovječanstva naširoko razvija Hebr 3,7–4,11 sa susljednim odlomkom o sudbonosnom značenju Riječi Božje: Hebr 4,12–13.

Evo kratke sheme:

Očito, za me, za nas tri su najodlučnija trenutka povijesti spasenja: stvaranje (kao početak i okvir povijesti spasenja) – događaj: Isus Krist – godina 1980. (upravo naš DANAS). Možda će tko reći da je najodlučnije vrijeme parusije ili dolaska Sina čovječjega. No, ako pazimo na podatke Novog zavjeta, „apokaliptičko vrijeme” za nas sadašnje ljude jest upravo ovo. Poznat je logij u sv. Justina: „U čemu te zateknem – i pojedinca i epohu – u tom ću te suditi.” Svatko će iz svoga vremena stati pred Sina čovječjega.²¹

Dakle, da bih se znao usmjeriti i založiti, čitam Bibliju za ovo svoje vrijeme, za ovaj svoj trenutak. Kao što je Mala Terezija svoje ime otkrila na nebu, upisano u zvijezdu kao T, tako je u Bibliji otkrila svoj poziv.²² Svatko treba pronaći sebe i svoje mjesto u tom velikom Božjem planu te pripomoći da se – gledom na se i gledom na sve s kojima nas je Providnost povezala – ostvaruje u *Ef 1,3–14*. Tu čitamo najkraći sažetak Božjega nauma koji sav smjera tome da se sve – svaki čovjek, svi ljudi, sav kozmos – privede pod jednu glavu: Krista.

I tako se zapravo „misterij Krista” spaja s „poviješću spasenja”, pa se može opravdano govoriti o „misteriju Krista i povijesti spasenja”.

SUMMARIUM

In articulo Brevis introspectio in mysterium Christi et historiam salutis, in introductione notatur crisis theologiae scholarum quae in Concilio palam facta est cuiusque remedium quaeritur in concentranda tota theologia in mysterium Christi et historiam salutis” (num. 1–3). Explicantur termini: „mysterium Christi” (num. 4–8) necnon „historia salutis” (num. 9–). Deinde, magis enucleatur ipse conceptus „historiae salutis” in quantum exhibetur duplici passu: 1. Salus habet historiam (num. 10–11) et 2. Historia est relativa ad salutem (num. 12–13). Praeter explicationem conceptuum adnotantur in respectivis locis theologiae implicationes huius doctrinae.

21 Mislim da je vrijedno prenijeti ovamo završnicu uvoda u Apokalipsu iz poznatog francuskog ekumenskog prijevoda Novog zavjeta *Traduction oecuménique de la Bible. Nouveau Testament*, Paris 1972, str. 774–775: „Poruka Apokalipse se tiče nas. Ona premašuje navještaj buduće parusije kojoj je rok i način neizvjestan. Ta poruka nema za cilj držati vjernike u maglovitu domotužju koje bi ih tješilo u njihovim zemaljskim razočaranjima i pozivalo na nezauzetost.

Kraljevstvo Kristovo nije budući događaj, nego nazočna zbilja. Scenarij parusije i posljednjega suda samo želi da u svjetlo Božje i simultanost vječnosti projicira ono što se u otajstvu događa danas u povijesnom tijeku... Proročka Riječ pozivlje vjernika da procijeni vječnu težinu svakoga 'trena' i ne dopušta ni rastresenost, ni lakoumnost, ni kompromis, nego izazivlje na neposredan i cjelovit angažman. Tim što sadašnju egzistenciju situira u perspektivu parusije, Apokalipsa podsjeća da je isti Isus na kraju povijesti koji joj stoji i na početku, te da su zemaljske zbiljnosti, uza sve svoje privide, suodnosne s planom Božjim.”

22 *Povijest jedne duše*, Zagreb 1978, str. 196–197. Taj je autobiografski tekst preuzet i u čitanje njezina blagdana. U negdašnjim izdanjima *Povijest* nalazio se i prepjev tipične pjesme Male Terezije *Pjesma jednom danu* koja pristaje u aklop naših razmišljanja, puna je Duha i evandeoskih priječaja.